

Orientul Apropiat și Mijlociu în lumea de azi

State postcoloniale
și extindere occidentală

ÒSCAR MONTERDE MATEO

CUPRINS

INTRODUCERE	6
SFÂRȘITUL IMPERIILOR COLONIALE <i>1945–1956</i>	11
RĂZBOIUL RECE ÎN ORIENTUL APROPIAT <i>1956–1979</i>	27
AL DOILEA RĂZBOI RECE ȘI ASCENSIUNEA ISLAMULUI POLITIC <i>1979–1991</i>	51
NOUA ORDINE MONDIALĂ ȘI HEGEMONIA STATELOR UNITE <i>1991–2011</i>	71
REVOLUȚIE, CONTRAREVOLUȚIE ȘI CONFLICTE ARMATE <i>2011–2017</i>	105
ANEXE	127

1

SFÂRȘITUL
IMPERIILOR
COLONIALE
1945–1956

Sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial a remodelat harta relațiilor internaționale. Dacă sfârșitul Marelui Război din 1918 a însemnat sfârșitul Imperiului Otoman și împărțirea teritoriilor sale între puterile europene, precum și instituirea unui control informal care le-a permis acestora, prin intermediul unor regi și emiri, să garanteze accesul la petrol¹, după cel de-Al Doilea Război Mondial nici francezii, nici britanicii nu și-au mai putut menține hegemonia, iar lupta elitelor locale pentru independență din anii 1930 a devenit ireversibilă. Retragerea trupelor franceze marchează începutul vieții independente în Siria și în Liban. Britanicii au acordat independență regatului Transiordaniei, menținându-și în același timp prezența militară în teritoriu, așa cum au făcut și în Egipt. Prezența lor în Palestina va duce la una dintre cele mai mari probleme cu care se confruntă regiunea și astăzi: sfârșitul mandatului va pune în evidență interesele statelor arabe, ale mișcării sioniste și ale populației palestinieniene majoritare pe același teritoriu.

¹ Fontana, J. (2013). *Por el bien del imperio: una historia del mundo desde 1945*. Barcelona: Pasado & Presente, p. 181.

Interesele Războiului Rece au modelat treptat evoluția evenimentelor, precum și deciziile și acțiunile noilor puteri internaționale pentru a defini noi zone de influență în favoarea lor. Ascensiunea naționalismului arab a proiectat o alternativă care, ca multe altele, a fost foarte dificil de susținut într-un scenariu bipolar.

Alianța petrolului. Statele Unite și Arabia Saudită

După cel de-Al Doilea Război Mondial, principala preocupare a puterilor europene și a Statelor Unite a fost extinderea influenței sovietice în Orientul Mijlociu. Controlul militar al teritoriului fusese până atunci un element crucial într-o zonă de tranzit către Asia Centrală și de Est pentru marile puteri coloniale europene.

Dezvoltarea industriei petroliere a transformat regiunea într-o zonă vastă nu numai pentru extracția la costuri reduse, ci și pentru transportul către Europa și către America. De pe țărmurile Golfului Persic, inclusiv zona mesopotamiană Kirkuk, oleoductele care traversează restul regiunii prin teritoriile sirian, libanez și palestinian au menținut zona exclusiv pentru penetrarea occidentală și au stârnit și mai mult interesul sovietic în creștere pentru aceasta.

Astfel, Statele Unite au dorit, în primul rând, să își consolideze relațiile cu principalul și aproape singurul contact cu care menținuseră legături până în acel moment: Arabia Saudită. Încă din anii 1930, companii americane precum Arabian-American Oil Company (ARAMCO) au dezvoltat extracția de petrol și investițiile

în infrastructură în peninsula. Consolidarea influenței sale în regiune însemna asigurarea accesului la petrolul saudit. La 14 februarie 1945, la întoarcerea de la Ialta, Roosevelt a avut o întâlnire cu regele Abdelaziz Ibn Saud, prima între președintele Statelor Unite și monarhul saudit, la Canalul Suez.

Arabia Saudită era un stat format în perioada interbelică din alianța dinastiei Saud cu teologii wahabiști, care și-au dezvoltat puterea în peninsula în cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX. Era vorba despre o societate de clan care a fost unificată în noul stat saudit, în care alianțele familiale au marcat construcția puterii.

Respectiva întâlnire dintre Roosevelt și Ibn Saud a forjat o alianță durabilă între cele două state. Washingtonul va garanta securitatea teritoriului saudit în contextul reconfigurării geopolitice regionale, iar Riyadhul va garanta puterii americane accesul la petrol. Companiile americane vor dobânda astfel un monopol exclusiv asupra exploatării petrolului.

Discuțiile au oferit o imagine de ansamblu a intereselor celor două state în regiune. Problema palestiniană era încă de pe acum un motiv de preocupare. Ibn Saud, dornic să își impună hegemonia în regiune și să controleze locurile sfinte ale islamului, se opunea cedării teritoriului Palestinei mișcării sioniste și a obținut de la președintele american, în ultimele sale zile, un angajament că nu va acționa fără o consultare prealabilă cu arabii și cu evreii și că nu va întreprinde acțiuni împotriva monarhului saudit în chestiunea palestiniană.

CURIOZITĂȚI ALE ISTORIEI

Acordul de pe Quincy

„Am aflat mai multe despre Orientul Apropiat vorbind cu Ibn Saud timp de cinci minute decât aș fi aflat schimbând două sau trei duzini de scrisori.” Așa a rezumat președintele american Franklin D. Roosevelt întâlnirea cu regele Arabiei Saudite, Abdelaziz Ibn Saud, care avea să pecetluiască un acord de protecție și de ajutor militar în schimbul petrolului între teocrația din Peninsula Arabiei născută în 1932 și puterea mondială, care a marcat în acest fel decenii de prietenie între cele două țări.

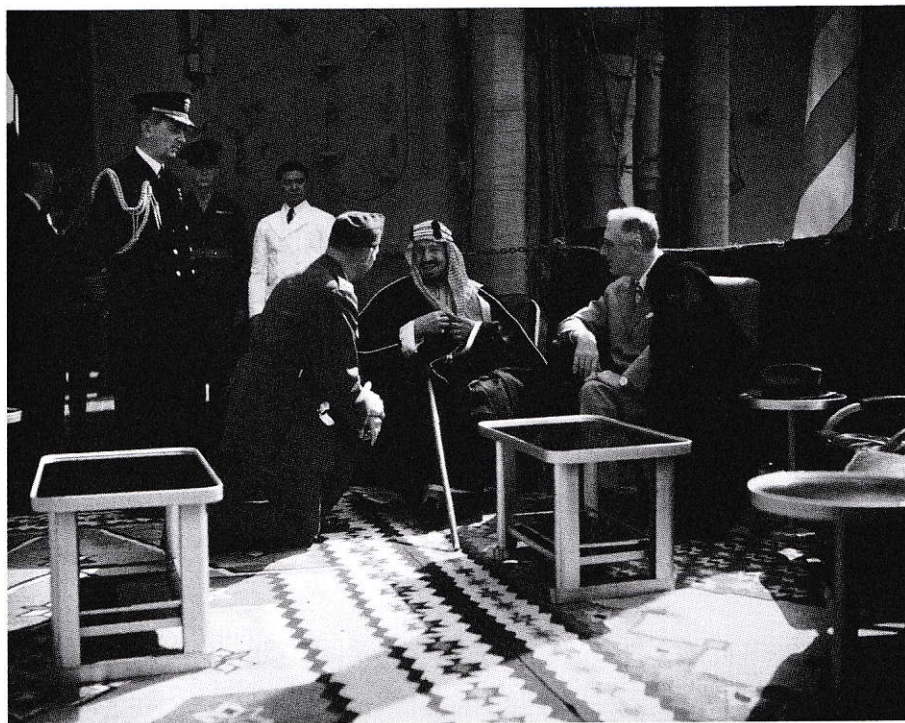
Franklin D. Roosevelt îi ceruse colonelului William A. Eddy, ministru plenipotențiar al armatei Statelor Unite în Arabia Saudită, o întâlnire cu regele după întoarcerea sa de la Italia, unde avuseseră loc discuții cu Stalin și Churchill înainte de sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Întâlnirea a avut loc la 14 februarie. Cu două zile înainte, Abdelaziz Ibn Saud se imbarcase la Jeddah pe nava USS Murphy, care a sosit la

10 dimineața la Marele Lac Amar, situat în Canalul Suez. Acolo îl aștepta de la începutul lunii nava USS Quincy, pe care președintele american se întâlnește cu două zile înainte cu regele Faruk al Egiptului și cu împăratul ethiopian Haile Selassie.

Aflați la bordul USS Quincy, cei doi lideri au discutat timp de o oră și un sfert și au parafat pactul de prietenie. Roosevelt s-a angajat să nu întreprindă nicio acțiune ostilă împotriva arabilor și că orice schimbare în politica Stateelor Unite privind problema palestiniană va fi mai întâi discutată cu arabii și cu evreii. Prietenia dintre cei doi bărbați, ambii în vârstă și cu mobilitate redusă, s-a reflectat atunci când Roosevelt i-a făcut cadou lui Ibn Saud unul dintre scaunele cu rotile pe care le avea la bordul Quincy. A doua zi, președintele american s-a întors acasă, unde avea să moară două luni mai târziu. Colonelul Eddy, interpretul întâlnirii, a rupt tăcerea și a depus mărturie ani mai târziu.

Franklin D. Roosevelt și Abdelaziz Ibn Saud la bordul navei USS Quincy
pe 14 februarie 1945

Problema palestiniană

Cel mai disputat teritoriu era Palestina, unde majoritatea populației era formată din arabi palestinieni, o societate în curs de dezvoltare în care interesele elitelor rurale și urbane se opuneau de multă vreme ingerințelor controlului colonial britanic, care promovase în timpul mandatului său vânzarea de terenuri către comunitățile sioniste din Europa de Est, stabilirea unei comunități coloniale organizate și construirea de structuri politice și economice proprii.

Sionismul apărut în contextul creării statelor naționale în Europa de Est s-a născut dintr-o dublă reacție. Neacceptarea comunităților evreiești în construcția statelor naționale europene și antisemitismul în creștere și, în același timp, preluând indirect preceptele acestuia din urmă, necesitatea de a construi un nou stat național pentru evrei prin constituirea unei noi limbi și prin organizarea unei mișcări politice care, la Congresul de la Basel din 1898, își va asuma un proiect colonial pentru crearea unui stat evreiesc în Palestina.

Britanicii au promovat acest proiect colonial după Primul Război Mondial ca răspuns la promisiunile făcute de Balfour în scrisoarea sa către magnatul Rothschild în 1917, în care promitea un cămin național – nu explicit un stat – pentru evrei. Această ambiguitate le permitea, de asemenea, să genereze noi interese în teritoriu, să deposedeze populația autohtonă și să aibă un control și o putere de negociere mai mari cu monarhiile arabe, după cum reiese din diferitele acorduri stabilite în așa-numitele „cărți albe“ din anii 1920 și 1930, și care lăsa deschisă promisiunea făcută de Lawrence

al Arabiei în timpul Marelui Război în schimbul ajutorului dat de armate arabe împotriva Imperiului Otoman.

Exproprierea continuă a palestinienilor a dus la o revoltă civilă în 1936. Populația în creștere, care pierduse zonele rurale în favoarea înființării de colonii sioniste, a sfârșit prin a se instala în zonele suburbane, în condiții de viață din ce în ce mai precare. Conștient de acest lucru, elitele palestiniene au încercat să capitalizeze politic nemulțumirea crescândă. Represiunea din partea autorităților britanice și creșterea violenței populației evreiești sosite din Europa împotriva populației autohtone au alimentat tot mai mult climatul de confruntare.

Între timp, britanicii avansaseră posibile soluții care le-ar fi permis să își îndeplinească promisiunile făcute și, așa cum vor face în multe dintre coloniile lor după prăbușirea sistemului colonial, să mențină o relație economică și comercială. Ideea de a împărți teritoriul în două făcea deja parte din misiunile Comisiei Peel din 1937. După cel de-Al Doilea Război Mondial, stabilitatea din teritoriu era deja nesustenabilă, iar interesele diferiților actori în privința teritoriului aveau să explodeze curând.

Intensificarea migrației evreiești în Palestina după Holocaust – trebuie amintit că Statele Unite, unde majoritatea exilaților europeni căutau să se stabilească, își întăreau granițele în acea perioadă –, limitele impuse de britanici migrației evreiești la începutul conflictului, ca măsură de asigurare a alianței elitelor mandatelor în conflict, și sfârșitul mandatelor în Orientul Apropiat după război au fost factorii declanșatori ai conflictului.

Mișcarea sionistă profitase de război pentru a forma cadre militare, care, la sfârșitul conflictului, au condus principalele grupuri paramilitare organizate pentru a lupta împotriva populației palestiniene și, de atunci încolo, și împotriva intereselor britanice în zonă. Britanicii au lăsat această problemă pe seama nou înființatei Organizații a Națiunilor Unite, iar acest lucru a reprezentat una dintre primele probleme pe care noua organizație mondială a trebuit să le abordeze, dar și cea mai lungă și mai de durată, deoarece se află și astăzi în fruntea agendei și dezbaterilor sale.

Organizația Națiunilor Unite, formată pe atunci din 51 de state, a trimis o misiune în Palestina. Ideea partiției era încă de atunci în criteriile inițiale ale britanicilor. Populația și elitele palestiniene care doreau controlul asupra teritoriului lor nu erau dispuse să cedeze o parte din acesta unei entități coloniale care se afla în spațele deposedării continue a populației rurale în deceniile anterioare. Monarhiile arabe, care își recăpătaseră recent controlul după încheierea mandatelor, au încercat să își extindă teritoriile și sferile de influență, fără a uita că, așa cum l-a avertizat Ibn Saud pe Roosevelt la bordul navei *Quincy*, punctul de vedere palestinian cu privire la viitorul locurilor sfinte ale islamului nu putea fi subestimat.

Comisia Națiunilor Unite, fără consultare și cunoscând opoziția populației palestiniene și a elitelor sale, precum și a monarhiilor arabe, a emis un raport care recomanda împărțirea teritoriului în două entități, una sub controlul mișcării sioniste și cealaltă sub control arab. Vinovăția pentru Holocaust era prezentă în rândul Alianților, care căutau modalități de compensare. Propunerea a fost supusă la vot și aprobată de Adunarea Generală a ONU la